

STANY SPLATANE

Światy możliwe, możliwości świata

15-16 maja 2025
Budynek UW Dobra 55

Międzydziedzinowa Konferencja
Studencko-Doktorancka

ROZMOWA OTWARCIA: "Dewzrost, eko-utopie i (post)humanistyczne recepty na kryzys okiem nauk przyrodniczych"

Prof. Marek Konarzewski, PAN
Prof. Szymon Malinowski, Wydział Fizyki UW
Dr Weronika Parfianowicz, Instytut Kultury Polskiej UW
Prowadząca: mgr Patrycja Pichnicka-Trivedi

Podczas rozmowy zaprezentowane przez dr Weronikę Parfianowicz idee humanistyki środowiskowej związane z dewzrostem zostaną poddane krytycznemu oglądowi ze strony nauk ścisłych i biologicznych, reprezentowanych przez prof. Szymona Malinowskiego i prof. Marka Konarzewskiego. Proponowane rozwiązania zostaną przedyskutowane z punktu widzenia nauk o klimacie i nauk o bioróżnorodności. W ich świetle zostaną również ocenione niektóre aktualne polityki środowiskowe. Rozmowa zostanie otwarta na pytania publiczności.

SPACER METEOROLOGICZNO-KLIMATYCZNY z prof. Szymonem Malinowskim

Profesor Szymon Malinowski, fizyk i ekspert Nauki o Klimacie, zostaje przewodnikiem po warszawskim niebie. Zabiera osoby uczestniczące na spacer brzegiem Wisły celem obserwacji dynamiki procesów fizycznych, chemicznych i meteorologicznych zachodzących w atmosferze. Równocześnie opowiada o zmianach zachodzących w tych procesach na skutek działalności ludzkiej, o specyfice badań meteorologiczno-klimatycznych i o tym, jak one same splątane są z obserwowanymi zjawiskami.

WYKŁAD "Retoryki więcej-niż-ludzkie. Metodologie dla posthumanistyki" **dr hab. Michała Mokrzaną, prof. UWr** (Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej UWr)

Choć w przeważającej mierze (są jednak wyjątki) nowe materializmy (i szerzej: posthumanizmy) opierają się na odrzuceniu lub problematyzacji reprezentacji, języka i retoryki, to okazuje się, że współczesne studia nad retoryką i komunikacją „entuzjastycznie” (Graham 2016) przyjęły ten program etyko-onto-epistemologiczny. Przyświeca im myśl o sprawczości tego, co nie-ludzkie, którą dosadnie wyraża Karen Barad: „odczuwanie, pragnienie i doświadczanie nie są cechami charakterystycznymi czy unikalnymi zdolnościami ludzkiej świadomości. Materia czuje, rozmawia, cierpi, pragnie, tęskni i pamięta” (Barad w: Dolphijn, Tuin 2012). Nowomaterialistyczne studia nad retoryką (Barnett, Boyle 2016; Bjørkdahl, Parrish 2019; Hawhee 2016) odrzucają ideę, iż retoryka jest wyłącznie ludzkim fenomenem a bytom innym-niż-ludzkie przysługuje status a-retoryczny. W zamian postulują one włączenie nie-ludzkiej aktywności w ramy praktyk teoretycznych i poszerzenie rozumienia tego, co znaczy być retorycznie w świecie. Konsekwencją przyjęcia założenia, że to, co retoryczne obejmuje znacznie więcej niż tylko to, co ludzkie, jest nie tylko „zdżiczenie”, „zachwaszczenie”, „uptynnienie” i „urzeczwienie” praktyk teoretycznych, lecz także tego, co ludzkie. Wykład poświęcony jest zatem takim tematom wpisującym się w zakres konferencji, jak: 1) filozoficzne, naukowe lub kulturowe rozważania nad epistemologią bytów innych-niż-ludzkie; 2) interdyscyplinarne rozważania nad światem więcej-niż-ludzkim: *animal studies*, *critical plant studies*, *soil studies*, *blue humanities*; 3) inne-niż-ludzkie systemy tworzenia znaczeń.

SPACER PRZYRODNICZO-HISTORYCZNY "Rośliny, woda i pamięć" z Julią Krupą i Mikołajem Krupą, Jeziorko Czerniakowskie

Jeziorko Czerniakowskie jest jednym z najcenniejszych przyrodniczo miejsc w Warszawie. To największy naturalny zbiornik wodny stolicy, który stanowi fragment doliny Wisły i jej starorzecze. W 1987 roku Jeziorko zostało objęte ochroną jako rezerwat przyrody, co pozwoliło zachować jego unikalną florę i faunę. Dziś jest nie tylko ostoją dzikiej przyrody, ale także miejscem rekreacji, które zmagają się z postępującą urbanizacją i zagrożeniami ze strony inwestycji deweloperskich.

Jeziorko jest żywym świadkiem historii, które można uznać za centrum opowieści o powstaniu i losach Sadyby. Podczas spaceru odkryjemy ten potencjał – poznamy zarówno historię tego wyjątkowego miejsca, jak i obecne tam bogactwo roślinności otaczającej akwen, oraz świat glonów ukryty pod jego taflą. Porozmawiamy o obecnych w rezerwacie roślinach leczniczych, ich tradycyjnych zastosowaniach oraz o roli ekosystemu wodnego w zachowaniu równowagi przyrodniczej w kontekście miejskim.

Spacer poprowadzi Julia Krupa – artystka, badaczka i zielarka, oraz Mikołaj Krupa – historyk sztuki i architektury, badacz historii Sadyby. Wspólnie opowiedzą o dawnym krajobrazie Jeziorka, jego znaczeniu dla mieszkańców oraz o zagrożeniach związanych z postępującą urbanizacją i intensywną działalnością deweloperów.

CIAŁA:

1. Aleksander Graszekiewicz "Ciało splątań. Analiza czołówki serialu Rozdzielenie"

(Wydział Produkcji Sztuki Filmowej PWSFTViT w Łodzi oraz Wydział Artes Liberales UW)

Referat prezentuje fragment badań do pracy magisterskiej pt. „rozdzielenie-masochizm-ciało. Analiza serialu *Rozdzielenie*”. Autor analizuje w niej różne procedury rozdzielania prowadzące do wepchnięcia jednostki w sterylność, uniemożliwienie jej reagowania z innymi cząsteczkami, materią. Śledzi pochodzenia masochizmu i widzi w nim główny budulec Ciała Bez Organów (CBO). Masochizm rozumie jako drogę ku odzyskaniu świata pełnego splątań, w której ciało odgrywa decydującą rolę. Szukając tego świata, pisze o filmie, sztuce, filozofii i drożdżach.

Autor zakłada, iż splątanie zajść może tylko w ontologii wielości, którą na łamach *Tysiąc Plateau* proponują Gilles Deleuze i Félix Guattari. To pojęcie znajduje swoje wyjaśnienie na poziomie molekularnym. W okulocentrycznym świecie taka logika myśli, czyli „(...) wiatr, który pcha nas do przodu, seria nawałnic i wstrząsów. Gdy myśleliśmy, że już zawinęliśmy do portu, znów zostajemy wyrzuceni na pełne morze”, kierować może na przybrzeżne skały. Aby nie zatopić tego eksperymentu, należy zażyć, „zastrzyk rozwagi”. Umożliwiają nam to twórcy serialu *Rozdzielenie*, których utwór zaskakująco rymuje się z tekstami świata akademickiego. Animacja stanowiąca czołówkę serialu czyni użytek z sentencji Paula Klee – „Nie pokazywać tego, co widać, ale czynić widzialnym”. Jej wykonanie w technice animacji plastelinowej pozwala do analizy zastosować „Logikę wrażenia” Deleuze’a, która stanowi przykład praktyki procesu rezonansu między sztuką a filozofią. Finalnie pozwala to na ukazanie przestrzeni i ciała splątań, które deterytorializują same siebie, stają się poprzez drożdżący ruch.

2. Olivier Nowakowski "Obietnice potworów: Lovecraft i spekulatywne wizje wodnistej cielesności"

(Wydział Polonistyki UJ)

Referat jest próbą analizy wybranych opowiadań H.P. Lovecrafta (głównie *Widmo nad Innsmouth* oraz *W górach szaleństwa*) w kontekście monstrualności i wodnistości, które to kategorie często współistnieją w twórczości pisarza. Ich krzyżowanie pomaga nam wynaleźć spekulatywne wizje dotyczące zarówno protoludzkiej historii ewolucji, jak i postludzkiej wizji przyszłości, która – ze względu na wodne uwikłanie człowieka – pozostaje w sferze deleuzjańskiej wirtualności, jeszcze nie zaktualizowanej w ciele. Lovecraftowskie wodne potwory, parafrazując słowa Donny Haraway, dają nam obietnicę innego ucieleśnienia i innej praktyki życiowej, wolnej zarówno od fałszywie pojętej czystości gatunkowej, jak i binarnie rozumianej różnicy płciowej. Odnosząc się do myśli takich filozofów i filozofek, jak Mark Fisher, Patricia MacCormack czy Andrzej Marzec, Autor wydobywa w referacie znaczenie pisarstwa Lovecrafta dla dzisiejszego zwrotu nie-ludzkiego w humanistycie, studiów queerowych, studiów nad monstrualnością oraz hydrofeminizmu. Pojęcie ciał wodnych Astridy Niemanis skonfrontowane z prozą Lovecrafta pomaga z kolei sproblematyzować łączliwość między zawsze mokrym i przeciekającym ciałem antropos, a cielesnością morskich potworów, które

wyznaczają możliwe kierunki stawania się. Pojęcie wodnistości eksponuje także, podkreślaną przez wielu teoretyków, istotowość obrazowania potworności przez samego Lovecrafta – niepojętej nigdy w pełni i wymykającej się rozumowej konceptualizacji, co, jak Autor stara się przekonać, ma swoje przełożenie na myślenie o wszystkich ciałach wodnych.

3. Jakub Neumann "Katastrofa antropocenu - afrykańskie perspektywy relacji człowiek-świat w *Brutalizmie* Achille'a Mbembe"

(Instytut Kultury Polskiej UW)

W świecie zaawansowanego antropocenu i eksploatacji środowiska naturalnego Achille Mbembe sugeruje, że to w Afryce tworzy się największy potencjał do zmiany sposobu myślenia na temat przekształceń relacji człowiek-byty pozaludzkie. Zakłada, że żyjemy w erze brutalizmu – epoce spalania ciała ludzkiego, przekształcenia go w maszynę utrzymującą system opresji, niszczącą wszystko, co spotka na swojej drodze. Ciało urasowane, skolonizowane i wyłączone z ciągłości bytu jest surowcem – ekwiwalentem przyrody ujarzmionej przez globalną Północ.

W swoim wystąpieniu Autor przedstawia refleksję Mbembe na temat człowieka afrykańskiego jako uprzedmiotowionego bytu poddanego podobnym procesom co skolonizowane środowisko. W sytuacji nadchodzącej katastrofy to perspektywy wychodzące oddolnie, pozbawione elementu opresyjnego, pozwalają stać się narzędziem do stworzenia nowej relacji człowieka z przyrodą. Szczególną uwagę referat poświęca koncepcjom polityki naprawczej, które postulują *Brutalizm*: odrzucającym system –którego fundamenty oparte są na przemocy – na rzecz współistnienia.

MATERIE (NIE)OŻYWIONE:

1. Jan Szymborski "Jak węgiel ustanawiał wolną pracę? Zasoby naturalne, genealogie kapitalizmu i wodne dobra wspólne"

(Wydział Filozofii UW)

Analizując rycinę przedstawiającą pożar *Albion Flour Mills*, Autor przypatruje się środowiskowym warunkom możliwości zaistnienia kluczowych dla kapitalizmu kategorii kapitału, siły roboczej i wolnej pracy.. Referat interpretuje przedstawioną na satyrycznej rycinie sytuację (a także podobne ludowe reakcje na industrializację, jak ruch luddystów) jako świadectwo politycznego działania podporządkowanych. Sprzeciw wobec technologii Autor przedstawia jako opór przeciwko relacjom ustanawianym przez kapitalizm pomiędzy człowiekiem i środowiskiem. Referatowi patronuje fragment z Marksa: „Ludzie sami tworzą swoją historię (...) nie w wybranych przez siebie okolicznościach, lecz w takich, w jakich się bezpośrednio znaleźli, jakie zostały im dane i przekazane”, wprowadzając wspomniane okoliczności w kontekst ekologiczny.

Autor rekonstruuje naturalizujące przejście światowej gospodarki na węgiel według ujęcia (współcześnie proponowanego m.in. przez E.A. Wrigley'a) wpisującego się w paradygmat maltuzjański, które następnie podważa, powołując się na ustalenia Andreasa Malma z

książki *Fossil Capital*. Szwedzki teoretyk argumentuje, że ustanowienie węgla jako głównego paliwa w gospodarce wynikało z konkretnego interesu politycznego, a nie z historycznej czy środowiskowej konieczności. Argumentuje, że energia pochodząca z młynów i turbin wodnych została odrzucona przez główne siły rewolucji przemysłowej z uwagi na fakt, że rzek i wiatru nie dało się wpisać w kapitalistyczną strukturę własnościową.

Odwołując się do ekologii marksistowskiej i nawiązując do książki Kohei Saita *Marx in the Anthropocene*, referat wykazuje, że skoro specyficzną cechą formacji kapitalistycznej jest zorganizowanie „metabolizmu” (czyli ahistorycznego zjawiska wymiany materii między człowiekiem a naturą) wokół nieustannej akumulacji kapitału, to opór wobec kapitalizmu musi się toczyć także, a może przede wszystkim, właśnie na płaszczyźnie metabolizmu.

2. Olga Głuchowska „Porządek rzeczy w Kierunku zwiedzania Marcina Wichy”

(Wydział Polonistyki UW)

Referat omawia podejście do muzealnych praktyk zbieractwa i semioforyzacji przedmiotów przedstawione w *Kierunku zwiedzania Marcina Wichy*. Książka, zamiast być tradycyjną biografią, przyjmuje formę oprowadzania po wystawie upamiętniającej Kazimierza Malewicza. Osoba mówiąca/oprowadzająca przedstawia założenie, zgodnie z którym przedmioty nie tylko „pamiętają”, lecz także „wygrywają” (np. z Malewiczem). Analiza zbioru eksponatów umieszczonych w muzeum, klasyfikowanych jako „pomianowskie semiofory”, to próba wyjaśnienia prezentowanego w tekście podejścia do rzeczy oraz ustanowionego na tej podstawie sposobu przedstawiania człowieka.

Autorka wskazuje, że w analizowanym tekście semioforami stają się nie tylko przedmioty codziennego użytku, zdjęcia czy dokumenty, lecz także całe miasta i budynki. Zabieg ten może być traktowany między innymi jako krytyka podejścia antropocentrycznego, redukującego otoczenie do roli *signifiant* we wtórnym systemie semiologicznym.

Dodatkowo, referat poddaje analizie przedstawioną w *Kierunku zwiedzania* narrację, odnosząc ją do wyróżnionych przez Franza Stenzela czy Michała Głowińskiego typów narracji pierwszoosobowej. Porównanie to unaocznia hierarchiczny stosunek między rzeczami, bohaterem i autorem/narratorem.

3. Łucja Kudła „Podmiotowość góry — poezja, etnografia, praktyka”

(Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej UW)

Czy góra musi być zdobyta? Czy nie wystarczy rozpoznać i docenić jej „górskość” w inny sposób? Co kieruje człowiekiem, który chcąc oswoić/poznać teren, musi go sobie przyporządkować fizycznie i symbolicznie? Obserwujemy takie formy działania w górskim terenie na wielu płaszczyznach – praktycznych, znaczeniowych, rytualnych i nawet w samym języku i sposobach mówienia o górach. Dlaczego góry się nie odwiedza albo zwyczajnie nie pozdrawia się jej? Skąd potrzeba pięcia się wyżej, szybciej i w lepszym stylu? Czy istnieją słowa, które mogą pomóc w reinterpretacji niegdyś sławnej wypowiedzi George’a Mallory’ego, zapytanego, dlaczego chciał zdobyć Mount Everest – „bo tam jest”?

Na podstawie wybranych wierszy o tematyce górskiej oraz doświadczeń zdobytych podczas etnograficznych badań terenowych w Zakopanem i Tatrzańskim Parku Narodowym (2024-2025) Autorka krytycznie odnosi się do powtarzających się w literaturze przedstawień krajobrazu jako żywego, podmiotowego i sprawczego bytu. Poszukuje perspektyw międzygatunkowych oraz tych wywodzących się z antropologii relacyjnej. Udowadnia, że te obszary antropologicznego namysłu w czasach powtarzających się kryzysów ekologicznych oferują lepsze narzędzia do wyrażania podmiotowości świata, który jedynie pozornie został zdobyty i odcięty od ludzkiego, żywego doświadczenia.

4. Gabriela Piwar "Wrzosec bagienny. Spotkanie z rośliną jako punkt wyjścia do pracy artystycznej"

(ASP w Warszawie)

Artystka opowiada, jak spotkanie z wrzosem bagiennym na pomorskim mokradle stało się dla niej początkiem procesu twórczego. Doświadczenie obecności tej narażonej na wyginięcie rośliny wpłynęło na jej pracę magisterską – zarówno wizualnie, jak i refleksyjnie. Mokradło, jako przestrzeń zanikania i odradzania, ukształtowało strukturę projektu „Różem migocze mokradło”, a cykl życia wrzośca – od kwitnienia po rozsiew nasion – stał się jej rytmem.

W wystąpieniu Artystka pokazuje, jak dokumentacja może wychodzić poza samo rejestrowanie obrazu, stając się próbą uchwycenia obecności i przemijania rośliny. Przygląda się sztuce jako reakcji na spotkanie z nieludzkim oraz językowi, który nie tylko tę relację opisuje, ale z niej wyrasta.

To, co miało być jedynie obserwacją, stało się współtworzeniem. Wystąpienie jest refleksją nad tym, jak roślina – delikatna, niemal niezauważalna – może zmieniać sposób patrzenia i metody pracy artystycznej.

PRZESTRZENIE:

1. Zu Brykalska "Dostrzec a zrozumieć - międzygatunkowe przestrzenie miejskie w oku publicznej instytucji. Analiza wystawy *Miasto zwierząt* Muzeum Łowiectwa i Jeździectwa w Warszawie"

(Wydział Artes Liberales UW)

Rosnąca świadomość na temat wielowymiarowości krzywdy wyrządzonej przez antropocentryczny porządek świata wzmocniła potrzebę znalezienia alternatywnego systemu, służącego również gatunkom innym niż ludzki. Celem tych poszukiwań nie jest jednak jedynie stworzenie nowych rozwiązań, lecz także dostrzeżenie już funkcjonujących połączeń oraz dostosowanie się do nich. Dzięki temu możliwe jest podkreślenie sprawczości oraz różnorodnych form oporu zwierząt, roślin, grzybów i mikroorganizmów. Próby przedstawienia gęstej sieci relacji międzygatunkowych znajdują swoje odbicia w licznych publikacjach naukowych, a także w instytucjach kulturalnych, które pozwalają stworzonym wizjom wykroczyć poza ramy tekstualne.

Próby dostrzeżenia więcej niż ludzkiej przestrzeni podjęto się m.in. Muzeum Łowiectwa i Jeździectwa w Warszawie. W ramach wystawy czasowej *Miasto zwierząt* trwającej od września do marca b.r., instytucja podjęła się opowiedzenia o nie-ludzkich mieszkańcach miast, koncentrując się na Warszawie. Do stworzenia ekspozycji posłużyła się obiektami taksydermicznymi o różnorodnej proveniencji.

Referat przedstawia zoocentryczną analizę wystawy i obranej w niej narracji. Biorąc pod uwagę uwikłanie muzeum w tradycję łowiecką oraz specyfikę posiadanych przez nie obiektów, Autorka przybliży strategię dostrzegania i mówienia o międzygatunkowych wspólnotach w przestrzeniach muzealnych. Kontekstowo przybliży również praktykowane w Warszawie alternatywy. Podejmuje próbę określenia, w jakim stopniu rzeczywiście udaje się instytucji odejść od antropocentrycznych wzorców oraz na ile możliwe jest stworzenie pomostu pomiędzy tą ekspozycją a istniejącymi podejściami budowania ludzko-pozaludzkich wspólnot.

2. Antoni Jankowski "Uczyć się od psów i dzików w Lasku Wawerskim: Relacje wielogatunkowe w przestrzeni miejskiej"

(Wydział Socjologii UW)

Referat podejmuje problematykę relacji wielogatunkowych w kontekście miejskich praktyk wyprowadzania psów na spacer. Na podstawie badań etnograficznych przeprowadzonych w latach 2021–2023, obejmujących 50 wywiadów z osobami wyprowadzającymi psy, Autor analizuje sposoby, w jakich przebiegają codzienne interakcje z psami oraz otoczeniem. Bada ich przebieg oraz wpływ na postrzeganie troski, opieki i uważności w relacjach międzygatunkowych. Szczególną uwagę poświęca obecności dzików jako istotnych aktorów miejskiego ekosystemu – zwierząt budzących zarówno sympatię, jak i lęk, co ujawnia różnorodne sposoby rozumienia współzamieszkiwania w przestrzeni miejskiej.

Wystąpienie osadzone jest w perspektywie antropologicznej i posthumanistycznej, czerpiąc z teorii relacji wielogatunkowych oraz badań nad troską i sprawczością nie-ludzkich aktorów. Referat dowodzi, że praktyki codziennego wyprowadzania psów kształtują nie tylko relacje między ludźmi a zwierzętami, ale także wpływają na społeczno-środowiskowe konfiguracje miejskiej przyrody. Proponowane wystąpienie może przyczynić się do głębszego zrozumienia perspektywy osób spacerujących – ich codziennych potrzeb i spojrzenia na przyrodę – a także stanowić źródło do dalszych działań edukacyjnych i naukowych.

3. Dominik Tomasiuk "Uciekające góry: o zmienności doświadczenia krajobrazu Tatr"

(Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej UW)

"Krupówki kiedyś były bliżej gór" – tak respondenci odnosili się do wciąż wyjątkowych, ale już nie tak "naturalnych" Tatr. Etnograficzne dociekania Autora wykazały, że zmitologizowane i magiczne Tatry – kraina ucieczki od codziennego życia, mały, inny świat i alternatywna rzeczywistość – na swój sposób kurczą się w ludzkim doświadczeniu; są też coraz dalej od codziennego życia Zakopanego. Analizując dane etnograficzne, które zebrał podczas badań terenowych prowadzonych w październiku 2024 i marcu 2025 w Zakopanem i Tatrach, Autor przywołuje uwagi Tima Ingolda o zmienności krajobrazu. Referat opowiada

o szczytach tatrzańskich jako o nośnikach pamięci wyjątkowych przeżyć górskich, lecz także o obserwowanych i doświadczanych przez rozmówców zmianach, jakie zaszły w Tatrach w ciągu zaledwie kilku dekad. W tej historii istotne jednak jest to, które fragmenty górskiego krajobrazu wciąż pozostają przestrzenią pamięci, a które stały się już deptakami dla turystów i obszarami naprzykrzającej się działalności gospodarczej. Posiłkując się myślą Stevena Felda, Autor bada mechanizmy tworzenia i zanikania tatrzańskich miejsc. Przeżywanie i doświadczanie gór to swoisty stan ucieczki od znanego świata ku wyobrażonej i ukulturowanej naturze, ku mitologii krajobrazu i wreszcie – ku temu, co jest, będzie lub było w nim możliwe. Ale co w sytuacji, gdy współczesne doświadczenie krajobrazu coraz mniej zbieżne jest z jego zapamiętaną i wyobrażoną przeszłością? Kluczem do zrozumienia tej transformacji jest zaangażowana postawa metodologiczna badacza-etnografa, niebojącego się zmierzyć z dekonstruowanym tatrzańskim mitem, jak i surowym obliczem samych Tatr.

REPREZENTACJE I:

1. Karolina Czerkas “Współistnienie w Dziwnym świecie. Ewolucja podejścia Disney’a i Pixara do kwestii środowiskowych”

(Szkola Doktorska Nauk Humanistycznych UW oraz Wydział Polonistyki UW)

Filmy animowane Disney’a i Pixara od lat poruszają tematykę ekologiczną, przedstawiając relacje między człowiekiem a środowiskiem naturalnym w różnych kontekstach narracyjnych. *Wall-E* (Docter 2008) ukazuje ekologiczną katastrofę jako konsekwencję konsumpcjonizmu, *Kraina Lodu 2* (Buck, Lee 2019) i *Vaiana* (Clements, Musker 2016) akcentują odpowiedzialność przodków za degradację środowiska. *Dziwny świat* (Hall 2022) wprowadza natomiast nową perspektywę: pokazuje, że problemy ekologiczne mogą wynikać nie tylko ze złej woli, ale także z ciekawości, innowacyjności i chęci rozwiązywania innych kryzysów.

Celem wystąpienia jest analiza *Dziwnego świata* z perspektywy ekokrytycznej oraz przedstawienie ewolucji narracji ekologicznych w animacjach Disney’a i Pixara. Film proponuje bowiem odmienne podejście do kryzysu klimatycznego, redukując ciężar winy i podkreślając ideę współistnienia z naturą jako kluczową dla przyszłych rozwiązań. Analiza treści dzieła oraz przekazu na poziomie multimodalnym pozwoli uchwycić sposób konstruowania ekologicznych treści i ich potencjalny wpływ na odbiorcę.

Chociaż wśród zagranicznych badaczy temat ten był już poruszany, na polskim gruncie badawczym brakuje opracowań poświęconych ekologii w filmach wspomnianych wytwórni filmów animowanych. Pogłębiona analiza podanych dzieł może stanowić cenne narzędzie dydaktyczne dla nauczycieli i osób zajmujących się kształceniem, ponieważ temat kryzysu klimatycznego wciąż jest wyzwaniem dla współczesnej edukacji.

2. Myron Trzeciak “Ekosystemowe science-fiction – przedstawienie więcej-niż-ludzkich sieci zależności w *In Other Waters* (2020)”

(Antropozoologia UW)

Rosnąca w ostatnich latach świadomość kryzysu klimatycznego przyczynia się do powstawania gier komputerowych poruszających problemy środowiskowe. Oprócz

powszechnych apokaliptycznych wizji wymierania gatunków i degradacji planety powstają także projekty zajmujące nieantropocentryczne stanowiska, w których koniec ludzkiego panowania nie równa się końcu świata. Przeciwnie – zwracają one uwagę na nierozzerwalnie współzależne relacje wspólnot ludzkich oraz więcej-niż-ludzkich. Tę dynamikę eksploruje gra *In Other Waters* (Jump Over The Age 2020), w której osoba grająca wciela się w sztuczną inteligencję wbudowaną w skafander głębinowy xenobiolożki badającej podwodny ekosystem obcej planety. Przemierzając podmorskie tereny, badaczka oraz osoba grająca zagłębiają się w złożoną przeszłość planety oraz jej niepewną przyszłość – już uwikłaną w pozaziemską, ludzką ekspansję i gospodarkę.

Postępując się teoriami badaczek zajmujących się więcej-niż-ludzkimi sieciami zależności (Taylor 2024, Haraway 2016) oraz ich kulturowymi przedstawieniami (Taylor 2024, Pick 2018) Osoba Autorska dokonuje analizy mechaniki gry, świata przedstawionego oraz narracji wykorzystywanych w *In Other Waters* oraz przybliża strategię przedstawiania symbiotycznych, heterogenicznych wspólnot, skupiając się na aktorach ludzkich, zwierzęcych, roślinnych, grzybich, a także ekosystemowych. Wystąpienie problematyzuje środowisko poddane ingerencji, sposoby przedstawiania go oraz odpowiedzialności społeczności akademickich w obliczu planetarnej destabilizacji (Bińczyk 2023).

3. Gabriela Lubelska "Ruch i spojrzenie z roślino-centrycznej perspektywy na podstawie opowiadania Ursuli Le Guin *Direction of the Road*" (Instytut Germanistyki UW)

Ludzie są niekwestionowanie zależni od roślin – to one dostarczają nam tlen, wykorzystując dwutlenek węgla, który wydychamy. Jednak pomimo tak mocno splecionej, wzajemnej relacji, rośliny rzadko są postrzegane jako istotne same w sobie. Stanowią raczej zasób, który wykorzystywany do ludzkich celów, zostaje tłem w zdominowanym przez człowieka świecie, co wyraża się dobitnie w zjawisku *plant blindness*. Również w literaturo- i kulturoznawstwie rośliny, a szczególnie drzewa, często sprowadzane są zaledwie do roli pozbawionego podmiotowości symbolu czy metafory. Jednak w wyniku nowych odkryć naukowych oraz rozwoju nurtu posthumanistycznego, przedstawiciele flory zaczynają wzbudzać coraz większe zainteresowanie jako aktywni uczestnicy rzeczywistości.

Referat przedstawia perspektywę drzew z opowiadania Ursuli Le Guin *Direction of the Road* z 1974 roku. Drzewo występuje w tym tekście zarówno jako instancja narracyjna, jak i aktywny aktor współistniejący z innymi bytami. Autorka skupia się szczególnie na dwóch płaszczyznach: ruchu oraz sposobie, w jaki wzajemne spojrzenie na siebie człowieka i drzewa kreuje ich wspólne istnienie.

4. Maria Zielniewicz "Czy można porzucić antropocentryczny punkt widzenia? Eks-centryczne wizje rzeczywistości w *Biegunach* Olgi Tokarczuk" (Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych UW)

Celem wystąpienia jest analiza wybranych zapisów z podróży zawartych w *Biegunach* Olgi Tokarczuk. Referat jest zbudowany wokół posthumanistycznej krytyki antropocentryzmu. Szczególną uwagę Autorka poświęca temu, co w *Czułym narratorze* noblistka określa mianem

eks-centryczności, czyli porzuceniu „centrycznego” punktu widzenia na rzecz perspektyw bardziej osobliwych czy innych-niż-ludzkie. W tym kontekście Autorka referatu przygląda się uwikłaniu człowieka w sieć relacji z innymi bytami i środowiskiem naturalnym. Analiza obejmuje zarówno narracyjną strategię autorki *Biegunów* (tzw. narracja konstelacyjna), jak i sposoby przedstawiania mobilności/ przemieszczania się, które pozwolą nie tyle przyjrzeć się takim tradycyjnym kategoriom, jak tożsamość, podmiotowość czy obecność człowieka w świecie, ile odczytać je na nowo lub zredefiniować. Szczególnie istotne jest to, w jaki sposób Tokarczuk wykorzystuje nomadyzm, fragmentaryczność narracji oraz nieoczywiste perspektywy do kwestionowania uprzywilejowanej pozycji człowieka, otwierając w ten sposób przestrzeń dla bardziej złożonej, wielogatunkowej wizji otaczającej nas rzeczywistości.

REPREZENTACJE II:

1. Julia Roszewska “Ukorzenie w świecie: ekopoetyka Marii Barandy” (Instytut Studiów Iberyjskich i Iberoamerykańskich UW)

Referat proponuje odczytać poezję meksykańskiej poetki Marii Barandy z perspektywy ekopoetyckiej, czyli takiej, w której ukazana jest relacja między człowiekiem a światem natury – ich współbycie. Analizowany przez Autorkę utwór koncentruje się na problematyce tożsamości człowieka w relacji z rosnącym za oknem drzewem. Świat przyrody staje się dla podmiotu lirycznego źródłem refleksji nad jego „byciem” względem natury, zarazem prowadząc go w stronę konfrontacji z brakiem jednoznacznej odpowiedzi ze strony sprawczej materii, o której pisze Jane Bennett (2010).

Autorka rozważa koncept tworzenia „możliwych światów” Rosi Braidotti (2013, 2017, 2021), która zakłada postrzeganie świata jako jednego ekosystemu, pełnego płynnych procesów. W wybranym wierszu drzewo stuka swoją gałęzią w okno, co w świetle przyjętej teorii Autorka proponuje odczytać jako świadomy gest ze strony natury, świadczący o jej podmiotowości. W wystąpieniu podkreślona jest rola wspólnotowości wyrażonej przez odejście od antropocentrycznego rozumienia tożsamości, i wyjście, tropem ekopoetyki, poza jednostkowe myślenie. Autorka sugeruje, iż można traktować Barandę jako “tłumaczkę” świata natury, czyli osobę, która uwrażliwiona na otaczające ją procesy, zapisuje swoje obserwacje i zachęca czytelnika do wejścia w pogłębiony dialog z materią inną-niż-ludzka.

2. Natalia Ciepałowicz “Od wiersza do świata – ‘poezja ziemi’. Interakcje na przecięciu nauki i sztuki” (Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej UW)

Czy poezja może zmieniać świat nie tylko metaforycznie, ale dosłownie? W dobie antropocenu, gdy kryzys klimatyczny nie jest już wizją przyszłości, lecz palącą teraźniejszością, literatura zdaje się odgrywać nową rolę – nie tylko estetyczną, ale także epistemologiczną i etyczną. Ekopoezja, przekraczając tradycyjny podział na humanistykę i nauki ścisłe, tworzy przestrzeń, w której język poetycki splata się między innymi z biochemią, geologią i ekologią, redefiniując skostniałe granice percepcji.

Autorka śledzi, jak twórczość Forresta Gandera, Julii Fiedorczuk i Adama Dickinsona nie tylko opowiada o świecie, ale staje się jego częścią – organiczną, hybrydyczną, otwartą na wielogłosowość ludzką i ponad-ludzką. Pokazuje, że poezja może być narzędziem doświadczania rzeczywistości na nowych poziomach – od mikroskopijnych procesów chemicznych po wielkie narracje klimatyczne. Sięga po koncepcję plastyczności Catherine Malabou, by pokazać, że język poetycki, podobnie jak biologiczne i społeczne struktury, nie jest statyczny, lecz skłonny do transformacji, pęknięć i nieprzewidywalnych przekształceń. Poezja nie tylko reaguje na świat, ale podlega nieustannemu przepisywaniu. Staje się w odpowiedzi na zmieniające się warunki planetarne i epistemologiczne.

3. Amelia Paczosa "Ekofeminizm i zielony socjalizm: utopijna wizja świata w powieści *Las aventuras de la China Iron* Gabrieli Cabezón Cámery" (Wydział Neofilologii UW)

W dobie globalnego kryzysu ekologicznego coraz większego znaczenia nabierają praktyki czerpania z wiedzy rdzennych społeczności oraz wykorzystywania jej do tworzenia strategii zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska. Dogłębna znajomość ekosystemów przez ich natywnych mieszkańców, a także okazywany przez nich szacunek do istot innych-niż-ludzkie, kontrastują z kapitalistyczną koncepcją terytorium jako surowca przynależnego człowiekowi. Trzecia część powieści Gabrieli Cabezón Cámery *Las aventuras de la China Iron* przedstawia utopijną wizję integracji bohaterów nierdzennych ze społecznościami tubylczymi, a także pozytywne konsekwencje adaptacji tradycyjnych praktyk w walce z rabunkową gospodarką instytucji rządzących oraz prywatnych podmiotów.

Wykorzystując teorie ekofeministyczne, Autorka analizuje utopijne przedstawienie świata oraz wyzwolenie kobiet ze struktur patriarchy, które jest możliwe dzięki egalitarnej strukturze niewielkich społeczności żyjących zgodnie z naturą. Zastosowanie założeń zielonego socjalizmu w powieści stanowi punkt wyjścia do refleksji nad możliwym światem, w którym zanikają różnice społeczne wynikające z pochodzenia, płci, orientacji seksualnej czy innych form wykluczenia. Efekt ten udaje się osiągnąć poprzez organizację rdzennych społeczeństw, która opiera się na wspólnotowej własności środków produkcji, sprawiedliwym podziale pracy, a także priorytetyzacji międzygatunkowego współbycia.

4. Zofia Szymczak "Kierunki świata jako czasoprzestrzeń w ontologii kultury Nahuja (Azteków) w epoce przedhiszpańskiej i wczesnokolonialnej" (Instytut Studiów Iberyjskich i Iberoamerykańskich UW)

Celem referatu jest przedstawienie i analiza konceptualizacji kierunków świata w religii ludów Nahuja zamieszkujących tereny dzisiejszego Meksyku w epoce przedhiszpańskiej i wczesnokolonialnej. Dla rdzennych mieszkańców tych terenów kierunki świata nie stanowiły jedynie punktów orientacyjnych na horyzoncie czy wskazówek geograficznych – miały one głęboki wymiar religijny i kosmologiczny. Postrzegano je jako wielowymiarowe czasoprzestrzenie, bowiem mezoamerykańska wizja wszechświata zakładała ścisłe powiązanie przestrzeni z czasem, a tym samym z systemem kalendarzowym. Podstawowy cykl kalendarzowy opierał się na kombinacji 13 numerów i 20 znaków nazywanych

ogólnie *tonalli*. Termin ten można przetłumaczyć jednocześnie jako "promień słońca", "dzień" i "przeznaczenie". Każdy dzień tego systemu kalendarzowego (kombinacja numeru i znaku) przypisany był do jednego z kierunków świata, co determinowało jego charakter, klasyfikując go jako pomyślny lub niepomyślny dla realizacji różnego rodzaju przedsięwzięć. Każde *tonalli* niosło inny rodzaj energii. Autorka referatu skupia się na analizie graficznych przedstawień kierunków świata w kontekście ich funkcjonowania jako czasoprzestrzeni oraz naświetla zagadnienie funkcjonowania nahuaskiego kalendarza mantycznego. Podstawą analizy są reprezentacje kierunków świata znajdujące się w nahuaskich księgach religijno-dywinacyjnych z tzw. grupy Borgia. Oprócz przedhiszpańskich kodeksów, materiał źródłowy stanowią również alfabetyczne teksty wczesnokolonialne.

ROZKŁAD/ROZPAD:

1. Anna Baur "Czy można wytłumaczyć sztukę kołatkowi domowemu? Analiza sposobów międzygatunkowej współpracy artystycznej zastosowanych w wybranych pracach duetów Czekalska/Golec i Janus/Malewski"

(Wydział Nauk o Kulturze i Sztuce UW)

Kwestia uwzględniania nie-ludzkiego podmiotu w praktykach artystycznych stanowi obecnie ważny element posthumanistycznego spojrzenia na sztukę. Omawiane w referacie projekty – *Homo Anobium* Tatiany Czekalskiej i Leszka Golca oraz *Still* Natalii Janus-Malewskiej i Artura Malewskiego – oparte zostały na praktyce współtworzenia materialnego obiektu artystycznego z przedstawicielami gatunków zaliczanych do kategorii „szkodnika”. Zaprezentowane po raz pierwszy w pierwszej dekadzie XXI wieku prace, wchodzące w skład *Homo Anobium*, to nowożytnie artefakty z widocznymi śladami bytowania owadów. Obiekty, które z perspektywy konserwatorskiej uznawane są za zniszczone, artyści przedstawili w nowym kontekście: kolektywnego działania człowieka i bezkręgowców. W 2014 roku w warszawskiej Galerii Monopol duet Janus/Malewski pokazał zaś serię ogryzionych przez mysz opłatków wigilijnych, oprawionych w antyramy. Projekt ten powstał po zaopiekowaniu się przez artystów uratowaną z pseudohodowli myszą. Istotną perspektywą do analizy tej pracy jest istniejąca w średniowiecznej teologii debata nad duchowym wymiarem spożycia przez myszy lub szczury konsekrowanej hostii, która według doktryny katolickiej jest realnym Ciałem Chrystusa.

Referat stanowi analizę przywołanych projektów pod względem kierunków zachodzącego w nich posthumanistycznego redefiniowania działania artystycznego. W obu realizacjach wykorzystano efekty czynności naturalnych dla nie-ludzkich aktorów. Ważne jest także celowe przekraczanie tradycyjnego pojmowania kwestii autorstwa – sami autorzy pomysłów występują w duetach, a wystawiane w galeriach obiekty zaliczyć można do kategorii dzieła ready-made. Opracowanie *Homo Anobium* oraz *Still* umieszczono w kontekście dotychczasowych tekstów teoretycznych (przede wszystkim G. Aloia, S. Bakera i D. Łagodkiej) dotyczących współpracy artystycznej z podmiotami nie-ludzkimi.

2. Agata Andrzejewska "Reinterpretacja Inwazji nowotworów Aliny Szapocznikow poprzez teorię witalnego materializmu"

(Międzywydziałowe Indywidualne Studia Humanistyczne UW)

„Zmącony, wizualny przekaz zostaje nam dany w chaosie organicznej, rozmnażającej się magmy”. Tymi słowami Pierre Restany określił serię *Nowotwory* Aliny Szapocznikow. Obecna zmiana paradygmatu humanistyki stwarza okazję do reinterpretacji dzieł rzeźbiarki, zwłaszcza w odniesieniu do koncepcji posthumanizmu, nowego materializmu i studiów małych.

Jednym z dzieł z przywołanej serii jest praca *Inwazja nowotworów*, której odczytanie w perspektywie witalnej sprawczości materiału jest przedmiotem referatu. Główną inspiracją teoretyczną jest natomiast teoria witalnego materializmu Jane Bennett, a także prace Ewy Domańskiej. Metodologia ta pozwala na wypracowanie nowego narzędzia analizy dzieła sztuki, które uwzględnia zarówno biografię artystki, jak i współczesny stan badań nad jej twórczością. Istotne dla reinterpretacji dzieła są także wykorzystane przez Szapocznikow materiały – poliestry, fotografie, gazety i tkaniny – oraz ich wpływ na kształt rzeźby i proces jej degradacji. Zmiany, często określane jako „rakowacenie” czy destrukcja, Autorka rozumie nie w kategoriach rozpadu, lecz jako proces witalny, świadczący o sprawczości materii. Analiza uwzględnia także znaczenie fotografii w praktyce artystycznej Szapocznikow – nie tylko jako medium dokumentacyjnego, ale jako integralnego elementu rzeźbiarskiego, wpływającego na formę i recepcję dzieła.

3. Maria Plucińska, prezentacja własnego filmu *Garstką ziemi ciało moje przykryte*

(nieafiliowana)

Martwe ciało odlicza upływający czas kolejnymi stadiami rozkładu. *Garstką ziemi ciało moje przykryte* to medytacyjny film, którego bohaterki próbują nawiązać dialog z mikroby zamieszkującym ludzki organizm. Słuchają głosu dochodzącego z brzucha zmarłej kobiety, kapryśnie analizującego głębokość i miejsca, które odwiedzają. Głos ten zaprasza nas do konfrontacji z gniciem – procesem pełnym zmian i pracy, a tym samym życia.

Pierwsze leprozoria, prowadzone w XVI w. przez zakonnice, były prekursorami współczesnej nekropolityki, która staje się tłem dla zderzenia nieludzkich żyć i narracji, performatywności i podróży w promieniach upalnego słońca. W tej opowieści część ciał żyje, a część wydaje się martwa, lecz łączy je praca, którą wykonują, wzajemna wrażliwość, poszukiwanie żywej ziemi i nadzieja na lepsze jutro.

TRANSHUMANIZM:

1. Suri Stawicka "Morfologiczne splątania więcej-niż-ludzkie: queerowość i neuroatypowość jako rozszczelnienia ludzkie"

(Wydział Polonistyki UJ)

Zwracanie się ku feministycznym, posthumanistycznym nurtom, ujawniającym istnienie *więcej-niż-ludzkiego*, symbiotycznego, kolektywnego, podpowierzchniowego, niebinarnego, płynnego i wykraczającego poza granice jednostki, formować może rewolucyjne przestrzenie, w których *więcej-niż-heteronormatywne*, *więcej-niż-binarne* czy *więcej-niż-neurotypowe* ciała odnajdą bezpieczeństwo.

Morfologia, anatomia i fizjologia, a także strategie kooperacji, wymian i współstwarzania się organizmów znajdujących się pod powierzchnią, wykraczają spod antropocentrycznego ujęcia *ludzkiej normy*. Współbycie z tymi *więcej-niż-ludzkimi* praktykami, pozwala natomiast zauważyć, że również jednostki określane w społeczeństwie jako *Homo sapiens*, mimo swojego zewnętrznego kształtu, mogą wykraczać poza ludzkie i stawać się *więcej-niż-ludzkimi*.

Brak ukonstytuowania, brak usytuowania, otwartość, porowatość i zatarte granice, wymuszają opracowanie nowych strategii trwania, a także zwiększenie uważności na *Innych*.

Odwołując się do teoretyczek feministycznych, (neuro)biologii oraz własnej praktyki artystycznej i badawczej, Autorka próbuje uformować posthumanistyczną bioróżnorodną strefę bezpieczeństwa, poszerzając przestrzenie przynależności i kolektywności, a także ujawniając wielość powierzchniowo i podpowierzchniowo istniejących form.

2. Mateusz Ścisło "Transhumanizm w opowiadaniu Olgi Tokarczuk *Transfugium* i w dramacie (R)ewolucja Yael Ronen i Dimitrija Schaada"

(Instytut Germanistyki UW)

W świecie coraz szybszego rozwoju technologicznego *science fiction* zyskuje na znaczeniu. Roboty, inteligentne samochody czy modyfikacje genetyczne, które coraz częściej stają się elementami codzienności, znajdują swoje reprezentacje w literaturze. Wizje, które dotychczas traktowano jako mrzonki futurologów, niebawem mogą stać się rzeczywistością. To wszystko umacnia pozycję transhumanizmu w literaturze współczesnej.

Spośród wielu gałęzi tego nurtu istotne dla prezentacji Autora są: immortalizm, ekstropianizm oraz abolicjonizm etyczny. Celem referatu jest zidentyfikowanie i analiza poszczególnych transhumanistycznych wizji w opowiadaniu Olgi Tokarczuk *Transfugium* i w niemieckim dramacie (R)ewolucja Yael Ronen i Dimitrija Schaada. Oba teksty ukazują czytelnikom inny świat – taki, w którym rewolucja technologiczna wyprzedziła ewolucję. Referat prezentuje zagrożenia i trudności, z jakimi mierzą się bohaterowie wymienionych tekstów, wskazując przy tym na problemy światów wykreowanych przez literatów. Analiza skupia się jednak na korzyściach, które niesie rewolucja technologiczna. Te rozważania pozwolą poddać refleksji wybrane aspekty kondycji ludzkiej w transhumanistycznym świecie.

3. Jan Kurpiński "Radykalny egoizm a współ-życie w środowisku – chciwość nieograniczona wartością wymienną w perspektywie ekologicznej"

(Instytut Anglistyki UW)

W eseju *The Right to be Greedy* [„Prawo do chciwości”] z roku 1974 amerykański kolektyw For Ourselves! zaproponował wykładnię *radykalnego egoizmu* w relacji jednostki do społeczeństwa: autorzy uznają społeczeństwo za własność jednostki w rozumieniu Stirneriańskim, jej nieodzowną i osobiście uznaną część, której stan wpływa bezpośrednio na jej dobrobyt. Kluczowym zagadnieniem jest tu kwestia wartości wymiennej i relacji zarówno przez nią determinowanych, jak i do niej ograniczonych. W „wymianie reżimu wartości wymiennej” [exchange-value exchange] straty wartości użytkowej są niepowetowane, ponieważ konieczność uczestniczenia w reżimie wartości wymiennej zabija w jednostce możliwość (tj. chęć) wymiany dóbr w tym reżimie niewyraźnych – afektów, czasu, uwagi. Dbanie o dobrobyt społeczeństwa jako całości staje się nie tyle realizacją ideologicznej misji czy moralistycznym, altruistycznym (chrześcijańskim) dogmatem, formą samopoświęcenia, ile wyrazem egoizmu – działaniem na własną korzyść.

Referat udowadnia, że nic nie stoi na przeszkodzie, by tę perspektywę ze społeczeństwa rozszerzyć na środowisko w ogóle – nie tylko społeczno-kulturowe, ale również naturalne, które w podobny sposób jednostkę kształtuje, a więc jest jej własnością. Również w wymiarze ekologicznym jednostka nie musi (według autorów – nie powinna) uznawać swoich starań za samopoświęcenie na rzecz lepszej sprawy, ale właśnie na rzecz siebie samej: dla zaspokojenia własnej chciwości i egoistycznego interesu w jego pełnym potencjale.

4. Anna Kościółek "Transmedialny transhumanizm - era postczłowieka w rocku i cyberpunku"

(Wydział Neofilologii UW oraz Wydział Polonistyki UW)

Rozwój technologii nieustannie zmienia nasze postrzeganie człowieczeństwa, stawiając pytania o jego granice. W jakim stopniu można zmodernizować człowieka za pomocą nowoczesnych wynalazków, by wciąż pozostał on istotą ludzką? Jakie konsekwencje niesie za sobą integracja technologii z ludzkim ciałem i umysłem?

Celem wystąpienia jest analiza transhumanizmu w perspektywie transmedialnej poprzez interpretację nowoczesnej muzyki rockowej (m.in. dyskografii zespołów Nothing But Thieves i Bastille) oraz futurystycznych gier komputerowych (*Cyberpunk 2077*). Jest to także próba odnalezienia granicy między człowiekiem a postczłowiekiem oraz refleksji nad redefinicją przyszłości gatunku ludzkiego w popkulturze.

